

RAPPORT FRÅN TOMTENS VERKSTAD

Handledning för aktion och diskussion

Innehåll

Jobbigt med julklappstressen?	4
Aktionstips: Vad kan jag göra?	6
Våga fråga	6
Agera	7
Studiecirklar/lokalgrupper	8
Skolan	9
Handledning för dig som visar filmen	9
Till dig som vill leda en studercirkel...	10
Till dig som är lärare...	10
Förslag på diskussionsfrågor	10
Tips på fördjupningsfrågor	11
Litteratur, filmer och hemsidor	13
Litteratur och filmer	13
Hemsidor	13
Om filmen och filmarna	15
Om filmarna	15

Den här handledningen vill möta de tankar och den vilja till engagemang som filmen "Rapport från tomtens verkstad" väcker. Det finns många sätt att påverka och ge uttryck för sina åsikter. Det viktigaste är att göra något!

Aktionstipsen ger förslag på vad du kan göra – själv eller tillsammans med andra. I avsnittet "Handledning för dig som visar filmen" finns förslag på diskussions- och fördjupningsfrågor samt idéer hur du kan använda filmen – som studiecirkelledare eller lärare. Till sist ges tips på litteratur, filmer och bra hemsidor.

På www.fairtradecenter.se får du veta mer om de kinesiska leksaksarbetarnas situation. Vi på Fair Trade Center vill gärna ta del av de reaktioner som filmen väcker – och det engagemang som den förhoppningsvis leder till. Hör gärna av er. Då kan vi också hjälpa till att sprida goda idéer vidare.

Jobbigt med julklappstressen?

När man jobbar hela natten blir man yr och ögonen svider eftersom man inte ens får ta en paus.

Anonym fabriksarbetare, Guangdong, 2004

Våra leksaker kommer från länder där de mänskliga rättigheterna inte respekteras. De som tillverkar dem arbetar ofta fjorton timmar per dag, sju dagar i veckan på farliga arbetsplatser. Trots det kan de knappt leva på sin lön och tvingas bo i sovsalar på fabriken.

De europeiska leksaksföretagen köper nästan 90 procent av leksakerna från asiatiska länder, främst Kina, för att arbetskraften där är billig. Fattiga arbetare från landsbygden har ofta inget annat val än att söka sig till de ekonomiska frizonerna för att ta de jobb som erbjuds.

Chefen på fabriken är ofta fackföreningens ordförande ... Om de kinesiska arbetarna skulle få organisera sig i fria fack så skulle det förändra situationen för arbetare över hela världen.

Elisabeth Tang,
Hong Kong Confederation of Trade Unions

De kinesiska arbetarna anses vara snabba, billiga och lydig. En anledning till detta är att det inte finns några fria fackföreningar i Kina. Den enda fackförening som finns styrs av staten och kan knappast anses företräda arbetarna.

Eftersom Kina är en diktatur är det svårt att få reda på hur det ser ut i fabrikerna. Därför intervjuade organisationen "Hong Kong Christian Industrial Committee" i hemlighet över hundra arbetare vid nio kinesiska fabriker inför filmen Rapport från tomtens verkstad. Fabrikerna tillverkar allt från kramdjur till metallbilar och plastleksaker. Köpare är de stora skan-

dinaviska importörerna: BR-leksaker, Brio, Coop, Ica, Toys”r”us och Åhléns.

Resultaten var nedslående. Åtta av de nio leverantörerna respekterade inte ens grundläggande internationella konventioner om rättigheter i arbetslivet och kinesisk lag. På flera av fabrikerna arbetade man upp till hundra timmar i veckan. Fem av nio leverantörer betalade inte korrekt lön och fyra garanterade inte ens att arbetarna fick laglig minimilön betald. Dessutom fuskade nästan alla leverantörer vid inspektioner av arbetsförhållandena.

Vi använder vattnet som kommer från fabrikerna till bevattning. Vi har inget val. Det finns inget annat vatten.

Anonym bonde vid floden Dongjiang, 2004

Företagens jakt på billiga leksaker har också medfört miljökostnader. Greenpeace i Hong Kong har bland annat mätt bly och kvicksilverhalter nedströms från fabrikerna som överstiger rekommenderade maxvärden flera gånger om.

Vi kan inte öka arbetarnas löner, då kommer investerarna försvinna.

VD till fabrik som levererar till BR-leksaker, Coop, Ica och Åhléns

Delar av leksaksbranschen har börjat få upp ögonen för de problem som finns, men fortfarande är det viktigaste att få en billig produkt. Leverantörerna pressas hårt att leverera billiga varor så snabbt som möjligt. Endast någon procent av leksakens pris går till arbetaren som tillverkar den.

Det är de skandinaviska leksaksföretagens ansvar att garantera att våra leksaker produceras på ett rättvist sätt. Men vi konsumenter måste få dem att agera. Kräv av leksaksföretagen att de:

- ger arbetarna inflytande över arbetsplatsen, genom fria fackföreningar där det är möjligt.

- verkar för att arbetarna får utbildning om sina rättigheter på fabrikerna.
- betalar ett pris som gör det möjligt att respektera arbetarnas rättigheter.
- upplyser konsumenterna om de miljömässiga och sociala kostnaderna i produktionen.

Tyvärr är problemen som visas i filmen inte specifika för leksaksbranschen. Datorspel, som är en snabbt växande del av leksaksindustrin, spelas på datorer vars delar ofta producerats under liknande förhållanden. Även i produktionen av mobiltelefoner, kläder, skor och möbler är det i många fall arbetare och miljö som får betala priset för våra billiga varor.

Aktionstips: Vad kan jag göra?

Alla kan göra något för att förändra, ensam eller i grupp. Vi kan påverka varje gång vi handlar, men även genom studiecirklar och genom att göra något i skolan, i facket och på arbetsplatsen.

Våga fråga

Sök alternativ när du handlar! Där alternativ ännu inte finns är det än viktigare att kräva goda arbetsvillkor och minimala miljöeffekter. Då tvingas företagen ta fram produkter som motsvarar våra krav.

I många affärer kan man fråga efter Bra Miljöval, KRAV eller Rättvisemärkta produkter. När det gäller leksaker finns sådana än så länge i liten omfattning. Då kan man i stället fråga var produkterna kommer ifrån och om miljö- och socia-

la förhållanden vid produktionen. Här är några förslag på frågor att ställa till företagen och i butiken:

- Respekteras de mänskliga rättigheterna i de fabriker där era varor tillverkas?
- Har ert företag en uppförandekod eller etiska riktlinjer för verksamheten?
- Hur kontrollerar ni arbetsvillkoren i fabriker?
- Kan någon oberoende organisation bekräfta era uppgifter?
- Vilka miljökrav ställer ni på tillverkningen av era produkter?

Du kan självklart fråga om allt du köper, men det kan ju kännas övermäktigt. Börja med någon eller några varor. Varje litet steg är viktigt.

Vissa leksaker kan man handla i "Världsbutikerna för rättvis handel". Lista över Världsbutiker finns att få på hemsidan www.varldsbutikerna.org.

Agera

Tillsammans kan vi agera för att sätta större press på företagen. Här några förslag på vad ni kan göra.

Samla in "önskelistor" utanför leksaksbutiken. Låt de som går in och ut välja mellan olika saker som de önskar sig, till exempel rättvisa löner och anständiga arbetsförhållanden i produktionen. Ge sedan önskelistorna till butiken.

Ni kan även sätta upp ett julklappsbord och låta förbipasserande slå in julklappar till leksaksarbetarna. Paketet kan till exempel "innehålla" rättvisa löner och rimliga arbetstider. Ge sedan paketet till leksaksbutiken.

Ett sätt att påverka företag är att själv ta reda på mer fakta. Gör en egen undersökning! Jämför några olika företag. Ställer de några etiska eller miljömässiga krav på sina leverantörer? Hur ser prisuppdeleningen ut ifrån produktion till försäljning? Hur stor del av varans pris i butiken går till de som tillverkar den? Hur ser arbetsvillkor och miljöpåverkan ut? Jämför hur

långt de har kommit i sitt kontrollarbete. Kolla vilka av de största kedjorna som erbjuder miljömärkta produkter eller miljöinformation om sina varor. Ta Fair Trade Centers Etikbarometer till hjälp. På hemsidan www.fairtradecenter.se/etikbarometern jämförs olika företag och branscher ur ett etiskt perspektiv.

Påverka kommunen. Ta reda på hur kommunens daghem köper in sina leksaker. Ställer de några etiska eller miljömässiga krav?

Ordna en utställning av leksaker tillverkade på ett schysst sätt, med "second-hand" leksaker eller med "vanliga" leksaker och berätta om arbetsvillkoren vid produktionen.

Genom Fair Trade Centers hemsida, www.fairtradecenter.se, kan man engagera sig i kampanjen för rättvisare villkor i leksakstillverkningen. Här hittar du bland annat adresser till alla leksaksföretag och branschorganisationer. Här finns också förslag på påverkansbrev att skicka och möjligheten att direkt utöva påtryckning genom e-postmeddelanden till företagen.

Studiecirklar/lokalgrupper

Gå samman med andra för att påverka och lära er mera! I en lokalgrupp eller i en studiecirkel hos Studieförbundet kan ni lära er mer för att sedan kunna påverka.

Studieförbundets lokalavdelningar finns över hela landet. Flera av dem bedriver projekt om globala miljö- och rättvisefrågor. Dessa projekt ingår i "Vi Handlar!", en kampanj kring vår konsumtions påverkan på miljön och människors livsvillkor i syd. Denna film är en del i informationen. Dessutom ingår studiecirklar, informatörsutbildningar, forumteater och utställningsturnéer.

Vill du lära dig mer om konsumtions-, handels- och miljöfrågor? Kontakta gärna Studieförbundet på din ort genom www.sfr.se.

Skolan

Visa och diskutera filmen i skolan! Ju fler som känner till problemerna desto lättare blir det att göra något åt dem. Se till att teman om rättvis handel kommer in i undervisningen genom att föreslå litteratur och föreläsningar.

Skriv uppsats eller specialarbete om produktion av leksaker. Inrikta dig till exempel på ett företag eller följ en leksak från tillverkning till försäljning i butiken. Fråga den lokala leksaksbutiken eller ring direkt till huvudkontoret.

Påverka skolans inköp. Ta reda på om skolan köper in leksaker. Hur köps de in och ställs det några krav på miljö- eller sociala villkor i produktionen? Vilka övriga produkter köps från utvecklingsländer?

Handledning för dig som visar filmen

Rapport från tomtens verkstad väcker frågor och skapar engagemang. Filmen riktar sig till både ungdomar och vuxna, och kan visas i alla sammanhang där man vill diskutera handel och rättvisefrågor.

Diskussionsfrågorna utgår från filmen. Fördjupningsfrågorna är tips på hur ni kan gå vidare med ämnet och var ni kan hitta mer information.

Som diskussionsledare behöver du inte ha svar på alla frågor som ställs i handledningen. Det viktigaste är att se frågorna som diskussionsämnen där allas åsikter bidrar till att söka möjliga lösningar.

Till dig som vill leda en studiecirkel...

Filmen kan användas som del i en studiecirkel eller enbart visas med efterföljande diskussion. Studieförbundet kan hjälpa till att arrangera. Hos Studieförbundet kan du även få tillgång till en studieplan, förslag på olika studiematerial och möjlighet till ledarutbildningar.

Flera av Studieförbundets medlemsorganisationer, till exempel Svenska Naturskyddsföreningen och Miljöförbundet Jordens Vänner, arbetar med dessa frågor, kontakta dem genom Studieförbundet.

Filmen och studiematerialet är en del av "Vi handlar!" som är ett samarbete mellan Studieförbundet, Fair Trade Center, Valla folkhögskola och Fältbiologerna.

Till dig som är lärare...

Filmen passar såväl gymnasie- som högstadieskolor. Den kan lyftas in i undervisning om konsumenters rättigheter, globalisering eller utvecklingsfrågor. Om ni behöver hjälp med hur filmen och annat material kring rättvis- och utvecklingsfrågor kan lyftas in i undervisningen, kontakta Globala Skolan. Den Globala Skolan är Sidas projekt för internationalisering av undervisningen i skolan (www.denglobalaskolan.com).

Studieförbundet erbjuder också på flera håll i landet temadagar för skolor kring dessa frågor.

Förslag på diskussionsfrågor

- Hjälper det utvecklingsländerna om vi slutar handla från dem?
  - Om vi bojkottade leksaker från Kina, skulle det inte bara leda till att arbetarna blir arbetslösa?
  - Vad kan man göra i stället?

- Vilka lösningar på dåliga arbetsvillkor i exportindustrin presenteras i filmen?

- Vad tycker ni att svenska företag som handlar med utvecklingsländer ska göra?

- Många tycker att konsumenter ska fråga i butiken och ställa krav. Vad tror ni om det?

- Produktionen av leksaker och andra exportvaror ger ofta upphov till miljöförstoring i utvecklingsländer. Vissa anser därför att vi i nord har en ekologisk skuld till syd för miljön som förstörts. Vad menar man med det?

- Vad har vi som konsumenter i nord för ansvar?

- Mängden konsumtion i sig har en stor miljö- och social påverkan. Kanske vore det bästa om vi i västvärlden även minskade vår konsumtion?

- Vilka av problemen som tas upp i filmen har sin grund i kraven på låga priser?

- Det låga priset betalas idag av utvecklingsländerna, men samtidigt måste de svenska företagen tänka på att vara lönsamma. Är det en lösning att vi betalar mer för våra leksaker? Kan det leda till högre löner och bättre arbetsvillkor?

- Kan vi konsumenter kräva att få betala mer? Hur tror ni att företagen skulle reagera då? Hur försäkras man sig i så fall om att andelen som arbetarna får ökar?

Tips på fördjupningsfrågor

Fackliga rättigheter

- Företagens uppförandekoder kan aldrig ersätta fria fackföreningar. Men Kina är en diktatur som inte tillåter fria fackföreningar. Vad kan vi i Sverige eller de svenska företagen göra åt det?

- Den internationella fackföreningsrörelsen kräver att leksaksföretagen ska skriva så kallade globala ramavtal med facken? Hur skulle sådana fungera?

Läs mer om rättigheter i Kina i SwedWatchs rapport ”Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagans ansvar” som finns på hemsidan www.swedwatch.org och om globala ramavtal på Industrifacket hemsida www.industrifacket.se. Se även Fria fackföreningsinternationalens årliga rapport ”Kränkningar mot fackliga rättigheter”.

Miljökostnader

- Betalar vi egentligen leksakernas fulla kostnad? Räknas miljökostnaden in i priset för en vara? Vilka är våra ”ekologiska fotavtryck” som konsumenter? Hur stor är miljöeffekten av långa transporter?

Mer information finns att få på Miljöförbundet Jordens Vänners och Svenska Naturskyddsföreningens hemsidor: www.mjv.se och www.snf.se.

Handelspolitik

- Är det bättre att köpa svensk- eller europatillverkat? Ta upp till exempel EU:s handelsprotektionism som med kvoter redan stoppar handel från utvecklingsländer.

Mer information finns på under rubriken ”global ekonomi” på Forum Syds hemsida, www.forumsyd.se samt i böckerna ”Världens ordning” och ”Utvecklingens drivkrafter” som kan beställas på samma hemsida.

Litteratur, filmer och hemsidor

Om du vill lära dig mer om förhållandena i leksakstillverkningen och de olika leksaksföretagen kan du läsa SwedWatchs rapport: ”Billig, snabb och lydig – en rapport om leksaksarbetare i Kina och företagens ansvar”. Den går att beställa från SwedWatch och Fair Trade Center, men kan också laddas ner från www.forumsyd.se.

Litteratur och filmer

Det finns mycket litteratur och flera filmer om arbetsförhållandena i andra branscher. Här är några tips, flera kan du få från Fair Trade Centers hemsida:

- Vi handlar – vem betalar. En film om produktion av kläder och skor
- Vad har du på fötterna? En rapport om produktion av kläder och skor
- Guide till rättvis handel. En broschyr om hur du kan ta ansvar som konsument
- Sänkt pris Kort datum. Grundkurs i Globalisering, (www.ubv.se)

Hemsidor

Fair Trade Center	www.fairtradecenter.se
Studieförbundet	www.sfr.se
SwedWatch	www.swedwatch.org
LO	www.lo.se
TCO	www.tco.se
Rättvisemärkt	www.rattvisemarkt.se
Forum Syd	www.forumsyd.se

Svenska Naturskyddsföreningen	www.snf.se
Sida	www.sida.se
Miljöförbundet Jordens Vänner	www.mjv.se
Världsbutikerna för Rättvis Handel	www.varldsbutikerna.org
LO-TCO biståndsnämnd ABF	www.lotcobistand.org www.abf.se
Rena Kläder	www.renklader.org
Clean Clothes Campaign	www.cleanclothes.org
Global respekt, om mänskliga rättigheter i arbetslivet	www.globalrespekt.nu
Röda Korsets Ungdomsförbund	www.rkuf.se
Fältbiologerna	www.faltbiologerna.se

Om filmen och filmarna

Filmen Rapport från tomtens verkstad kan beställas från:

Fair Trade Center

Sandfjärdsgatan 95

120 56 Årsta

Tel: 08-643 43 64

E-post: info@fairtradecenter.se.

Filmen är gjord av Lotta Ekelund och Kristina Bjurling, med research av SwedWatch. Den är producerad av Fair Trade Center och LottaFilm med stöd av LOs kulturfond, Konsumentverket och konsumentföreningarna Svea, Stockholm, Norrort, Väst och Solidar samt Studiefremjandet med stöd från Sida.

Filmen ingår som material i Studiefremjandets projekt Vi Handlar.

För den slutgiltiga versionen av filmen svarar LottaFilm och Fair Trade Center.

Om filmarna

Lotta Ekelund (manus/producent, foto, redigering) har mångårig bakgrund som redigerare och producent. LottaFilm, Tel. 08-640 96 68, E-post: lottaekelund@yahoo.com

Kristina Bjurling (research, ljud, konsult) arbetar sedan två år tillbaka på SwedWatch och har innan dess jobbat för Fair Trade Center. E-post; kristina@swedwatch.org

Denna handledning är producerad i samarbete mellan Fair Trade Center och Studiefremjandet.

Studiefremjandet

FAIR TRADE CENTER

www.fairtradecenter.se